

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТЕЦЮК НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА

УДК 340.12: 321.01]:342(477) "1850-1989"

**КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ В УКРАЇНСЬКІЙ
ПОЛІТИЧНІЙ ТА ПРАВОВІЙ ДУМЦІ
(середина ХІХ ст. – кінець 80-х років ХХ ст.)**

**спеціальність 12.00.01 - теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових вчень**

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ - 2003

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії та теорії держави і права
Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник - кандидат юридичних наук
АНДРУСЯК Тарас Григорович,
доцент кафедри історії та теорії держави і права
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Офіційні опоненти - доктор юридичних наук, професор
ШАПОВАЛ Володимир Миколайович,
Заступник Голови Конституційного
Суду України

кандидат юридичних наук, доцент
ЧЕХОВИЧ Валерій Анатолійович,
кафедра теорії та історії держави і права
юридичного факультету Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

Провідна установа - **Національна академія внутрішніх справ
України, кафедра теорії та історії
держави і права (м.Київ)**

Захист відбудеться “___” _____ 2003 року о ___ годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.10 в Інституті міжнародних
відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка за
адресою: 04119, м.Київ, вул.Мельникова, 36/1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського
національного університету імені Тараса Шевченка (01033, м.Київ,
вул.Володимирська, 58)

Автореферат розіслано “___” вересня 2003 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Є.В. Бурлай

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Формування громадянського суспільства, побудова України як суверенної, демократичної, правової та соціальної держави, ставить на порядок денний питання про сутність та зміст сучасного українського конституціоналізму, особливостей процесу його виникнення та можливих шляхів дальшого розвитку. Як політико-правова категорія та доктринальне вчення, конституціоналізм з'являється після виникнення політико-правових ідей конституційного характеру, перших конституцій та утвердження конституційної держави. На ранніх етапах розвитку конституційної держави зверталася увага на те, що для конституціоналізму характерним є: факт наявності конституції, визнання її верховенства над іншими нормативними актами та активного впливу конституції на політичне життя країни; реальне встановлення в державі при допомозі конституції правового характеру відносин між державою й особою; конституційне визнання прав і свобод людини; регламентація конституцією державного ладу. Згодом, конституціоналізм став важливим фактором розвитку демократичних держав протягом усього ХХ ст. Як явище світової політичної та правової культури, він остаточно сформувався при переході від традиційного до індустріального суспільства. Сьогодні змістовну основу, саму суть конституціоналізму визначають за формулою “конституційно-правова норма плюс практика її реалізації”¹. Поняття конституціоналізму охоплює теорію конституції загалом, історію і практику конституційного розвитку тієї або іншої країни, групи країн. Під конституціоналізмом часто розуміють особливу систему знань про фундаментальні політико-правові процеси демократії, їх сутність, форми вираження, методи і міру реалізації. Образно кажучи, в конституціоналізмі часто бачать щось на взірць універсального принципу, який включає в себе ряд таких оціночних критеріїв як – розподіл влади, права людини, конституційний контроль, принцип верховенства права. В широкому (політологічному) розумінні конституціоналізм розглядають в трьох аспектах: 1) як ідейно-політичну доктрину; 2) як ідейно-політичний рух; 3) як державно-правову практику. У вузькому (юридичному) розумінні конституціоналізм розуміють як: 1) державне правління обмежене конституцією; 2) як вчення про конституцію в якості основного закону держави, закону який визначає взаємовідносини держави і суспільства; 3) як політичної системи, в основі якої лежать конституційні методи правління.

Конституційні ідеї в класичному своєму розумінні фактично присутні в українській політичній та правовій думці від середини ХІХ ст. В період 1917-1920-х років український конституціоналізм отримав застосування в практиці створення та функціонування українських національних держав УНР та ЗУНР. Протягом 20-80-х років минулого століття конституційні ідеї були невід'ємною

---

¹ Шаповал В.М. Становлення конституціоналізму в Україні: проблеми теорії // Право України. – 1998. – № 5. С.- 26.

складовою частиною національної політичної та правової думки. Саме вони склали теоретичне підґрунтя тих здобутків в практиці українського конституціоналізму, що мали місце в 90-і роки ХХ-го ст. з отриманням Україною державної незалежності.

Еволюція конституційно-правової думки в Україні становить цікаву і важливу проблему сучасної науки про політичні і правові вчення. На жаль ця проблема не отримала тієї дослідницької уваги, на яку вона заслуговує. Можна обґрунтовано говорити про наукове і політичне її значення. Перше полягає в тому, що на даний момент часу практично відсутні комплексні монографічні дослідження історії становлення конституційно-правових ідей в Україні (хоча деякі цікаві розробки переважно на рівні наукових статей існують). Політичне ж значення проблеми пов'язано з тим, що конституційний процес в Україні ще далеко не завершений, і вирішення практичних проблем створення в Україні досконалої Конституції, яка стала б надійною основою функціонування українського суспільства і держави на тривалу перспективу, буде постійно спонукати нас до врахування нашого ж практичного і теоретичного історичного досвіду в цій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в рамках планових наукових досліджень кафедри історії та теорії держави і права Львівського національного університету імені Івана Франка відповідно до цільової комплексної програми “Актуальні проблеми історії держави і права, політичних та правових вчень та зарубіжної історії”, затвердженої наказом ректора Львівського національного університету імені Івана Франка № 1174 від 02 липня 2002 року.

Мета і завдання дослідження. Основною метою дисертаційного дослідження є науковий аналіз процесу виникнення, розвитку та практики застосування в державотворчих процесах конституційних ідей як складової української політичної та правової думки.

Мета дослідження зумовила постановку і розв'язання наступних завдань:

- проаналізувати причини та умови виникнення політико-правових ідей та поглядів конституційного характеру в Україні;
- проаналізувати розвиток конституційних ідей в Україні та визначити загальні підходи щодо їх періодизації;
- провести порівняльний аналіз процесу зародження та розвитку конституційних ідей в Україні та в інших європейських країнах;
- розкрити сутність конституційних ідей в українській політичній та правовій думці до 1917 р., періоду української державності 1917-1920 рр., міжвоєнного періоду та періоду після Другої світової війни;
- проаналізувати практику застосування конституційних ідей при створенні та функціонуванні УНР, ЗУНР, УРСР, Карпатської України;
- дослідити взаємозв'язок (в тому числі взаємозалежність та взаємообумовленість) різних етапів розвитку конституційних ідей в українській

політичній та правовій думці та його наслідки для утвердження конституціоналізму в Україні після 1990-1991 рр.

Об'єкт дослідження складають політичні та правові погляди українських вчених та громадсько-політичних діячів. на конституцію держави, права та свободи людини, народний суверенітет, організацію державної влади і місцевого самоврядування, парламентаризм, територіальну організацію держави та конституційну державу в цілому.

Предметом дослідження є закономірності виникнення та розвитку конституційних ідей в українській політичній та правовій думці та практика їх реалізації в державотворчих процесах українського народу.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є головні положення й висновки гносеології державно-правових явищ, історичні та сучасні загальнотеоретичні уявлення про конституцію держави та конституційну державу, їхні центральні інститути та елементи. Проблеми виникнення та розвитку політико-правових ідей конституційного характеру в Україні аналізуються на основі єдності логічного та історичного принципів, дослідження явищ у конкретних історичних умовах, переходу від конкретного до абстрактного, від абстрактного до конкретного із застосуванням методів системно-структурного й порівняльно-правового аналізу державно-правових явищ, а також історико-правового та логіко-правового методів.

Теоретичною основою дослідження є положення відомих українських вчених-теоретиків, істориків держави і права, конституціоналістів та політологів, зокрема Т.Г.Андрусяка, С.Е.Базилевича, І.Г.Біласа, М.П.Василенка, С.С.Дністрянського, О.О.Ейхельмана, А.П.Зайця, М.І.Козюбри, Б.О.Кістяківського, М.В.Костицького, О.В.Кресіна, Л.Т.Кривенко, О.Л.Копиленка, В.С.Кульчицького, О.М.Мироненка, О.П.Оглоблина, О.Л.Окіншевича, М.І.Палієнка, Ю.Л.Панейка, В.Ф.Погорілка, В.А.Потульницького, П.М.Рабіновича, В.В.Речицького, О.Ф.Скакун, А.Г.Слюсаренка, В.Г.Сокурєнка, П.Б.Стецюка, Б.Й.Тищика, Ю.М.Тодици, М.В.Томенка, І.Б.Усенка, М.В.Цвіка, В.М. Шаповала, С.Шевчука, Ю.С.Шемшученка та інших.

Джерельною базою дисертації передусім є політичні та правові ідеї та погляди конституційного характеру визначних українських громадсько-політичних діячів (Г.Андрузького, С.Барана, А.Волошина, Т.Галіпа М.Грушевського, М.Драгоманова, К.Левицького, М.Лозинського, І.Мазепи, М.Міхновського, П.Орлика, С.Петлюри, Є.Петрушевича, М.Плав'юка, Б.Хмельницького, А.Шептицького та інших), конституційні положення та конституційні доктрини українських політичних партій, громадських організацій та суспільно-політичних рухів, конституційне законодавство УНР, ЗУНР, Карпатської України, УРСР, документи конституційного характеру українського політичного підпілля та національно-визвольного руху 20-50-х років (ОУН, УПА, УГВР), конституційні ідеї в українському дисидентському та правозахистному русі та русі опору 60-80-х років минулого століття, а також

наукові роботи українських радянських вчених із проблем державного та конституційного права.

Наукова новизна дисертації полягає у тому, що за характером і змістом розглянутих проблем – це перше у вітчизняній юридичній науці теоретичне комплексне дослідження процесу виникнення та розвитку конституційних ідей в українській політичній та правовій думці, а також практики їх реалізації у державотворчих процесах українського народу. На основі проведеного дослідження сформульовано низку нових положень, висновків та пропозицій, зокрема:

- запропоноване авторське бачення процесу історичного розвитку конституційних ідей в українській політичній та правовій думці, його соціальних передумов, суб'єктів та основних результатів;

- на основі аналізу розвитку суспільно-політичних процесів періоду національно-визвольної війни українського народу 1648-1654 рр., аналізу відповідних політико-правових документів, часом зародження (виникнення) в Україні перших політико-правових ідей та поглядів передконституційного та конституційного характеру визначено період від середини XVII ст. до початку XVIII ст.;

- досліджено умови виникнення політичних та правових ідей конституційного характеру та перших конституцій як концентрованого виразу останніх, а також еволюцію змісту конституційних ідей, поглядів, доктрин і самих конституцій від XVIII до кінця XX століття;

- на основі аналізу змісту, внутрішньої структури, методики викладу головних положень конституційний проект "Основний Закон Самостійної України" (1905) віднесено до групи документів першої хвилі конституційних ідей та конституцій;

- встановлено, що наслідком розвитку політичних та правових ідей і поглядів конституційного характеру в Україні до Першої світової війни стало формування в українському суспільстві бачення двох основних шляхів майбутнього розвитку України як конституційної держави: а) автономно-федеративного; б) самостійно-соборницького (державницького);

- встановлено, що конституційні ідеї в Україні періоду УНР-ЗУНР та їх реалізація на практиці відповідали тогочасному рівню розвитку європейського конституціоналізму, а конституційні акти України того часу відносяться до групи документів другої хвилі конституційних ідей та конституцій;

- запропоновано розглядати українську конституційно-правову думку 20-80-х рр. XX ст. як сукупність конституційних ідей, що формувалися середовищами: 1) офіційної радянської державної (конституційно-правової) доктрини та радянської науки конституційного (державного) права; 2) легального українського політикуму, що діяв в умовах конституційних режимів іноземних держав, до складу яких входили різні частини українських земель (20-40-і рр. XX ст.); 3) підпільної української політичної опозиції та

національно-визвольного руху; 4) українських вчених-правознавців на еміграції; 5) Державного центру УНР в екзилі;

– встановлення, що стрижнем конституційних ідей української політичної та правової думки ХХ ст. стали, головним чином два основних положення: 1) реалізація українським народом права на самовизначення; 2) побудова суверенної, національної, демократичної української держави;

– встановлено, що невід'ємною складовою частиною європейської політичної та правової думки є українська конституційно-правова думка, яка пройшла у своєму розвитку всі основні (загальновизнані у юридичній науці) етапи, характерні для загального процесу еволюції змісту конституційних ідей, поглядів, доктрин та конституцій.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вони спрямовані на дальший розвиток юридичної науки, історії української політичної та правової думки. Сформульовані у дисертації теоретичні положення та висновки можуть бути використані: у практичній діяльності органів, посадових осіб та фахівців пов'язаних у своїй діяльності з процесом удосконалення конституційно-правової системи України; у науково-дослідницькій роботі – для наступних напрацювань в області дослідження проблем становлення конституціоналізму в Україні; у навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів підручників та навчальних посібників з історії політичних та правових учень, історії української політичної та правової думки, конституційного права України, у викладанні відповідних навчальних курсів та спецкурсів, у науково-дослідницькій роботі студентів; у просвітницькій роботі – для правового виховання населення, підвищення рівня політичної та правової культури громадян, для поглиблення знань всіх, хто цікавиться проблематикою конституціоналізму.

Апробація результатів дисертації. Дисертація обговорена на засіданні кафедри історії та теорії держави і права Львівського національного університету імені Івана Франка. Основні положення і висновки дисертації використовуються автором при викладанні окремих тем навчальних курсів “Конституційне право України” та “Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні” у Львівському інституті внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України.

Основні положення дисертації висвітлено у виступах автора на VIII регіональній науковій конференції “Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні” (Львів, лютий 2002), науковій конференції “Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи” (Тернопіль, лютий 2002, тези опубліковано), науковій конференції “Проблеми державотворення та захисту прав людини в Україні” (Острог, квітень 2002, тези опубліковано), Міжнародній науковій конференції “Проблеми реалізації конституцій України та Польщі” (Львів, листопад 2002, тези опубліковано), IX регіональній науковій конференції “Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні” (Львів, лютий 2003, тези опубліковано).

Структура роботи зумовлена метою і завданнями дослідження. Дисертація складається із вступу, двох розділів, що включають шість підрозділів, висновків і списку використаних джерел. **Загальний обсяг дисертації** становить 191 сторінку, в тому числі використаних джерел – 27 сторінок (294 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми дослідження, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами і темами, формулюється завдання, визначаються об'єкт і предмет дослідження, його наукова новизна, практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію, публікацію основних положень дисертаційної роботи, її структуру та обсяг.

Перший розділ “Виникнення конституційних ідей в Україні та їх розвиток до 1917 року” присвячений загальній характеристиці перших конституцій, еволюції змісту конституційних ідей та конституцій в XVIII-XX ст., процесу зародження (виникнення) політичних та правових ідей та поглядів конституційного характеру в Україні, періодизації їхнього розвитку, а також особливостям утвердження політичних та правових ідей конституційного характеру в Україні в період від середини XIX ст. до 1917 року.

Автор наголошує, що появі перших конституцій передувало багатолітнє формування політико-правових ідей та поглядів передконституційного та конституційного характеру, в основу яких було покладено вчення про цінність природних прав та свобод людини, народний суверенітет, ідеї розподілу влади, парламентаризм, важливість існування незалежного суду, природу місцевого самоврядування (Гуго Гроцій, Самуель Пуфендорф, Гофрід-Вільгейм Лейбніц, Христіан Вольф, Джон Локк, Вільям Блекстоун, Шарль Луї де Секонд Монтеск'є, Жан-Жак Руссо та інші). Своєрідним “лакмусовим папірцем” початку епохи реального втілення в життя конституційних ідей у вигляді прийняття перших конституцій держави як таких, стала поява положення закріпленого в п.16 французької Декларації прав людини і громадянина 1789 року: “/.../Суспільство, в якому не забезпечено гарантії прав (людини – Н.С.) і не проведено розподіл влади, не має конституції”. Перші конституції держав виступили, до певної міри, своєрідним узагальненням вище згаданих політико-правових ідей та поглядів. Вони виникають на етапі зміни відживаючого феодального ладу більш демократичною системою суспільних відносин, що було загалом обумовлено цілою низкою причин економічного, соціального, культурного та політико-правового характеру.

В роботі окрема увага звертається на те, що конституційні ідеї, погляди, доктрини та побудовані на них пізніше конституції держав за час свого існування розвивалися, вдосконалювались, набували якісно нового звучання разом із розвитком суспільства та держави. Їхній розвиток найбільш рельєфно проявився в еволюції змісту конституцій. Звертається увага на те, що найбільш логічним та аргументованим видається підхід, за яким в історії світового

конституціоналізму виділяється три основні періоди еволюції змісту конституцій: перший період – кінець XVIII – початок XX ст.; другий період – 1918-1939 рр.; третій період – від 1945 року (так звані періоди – “старих”, “нових” та “новітніх” конституцій). В основі кожного з цих періодів лежать певні умови, обставини, закономірності розвитку держави, її нормативно-правової системи, процеси демократизації суспільства; для кожного із цих трьох періодів, а відповідно і до трьох груп конституцій, характерним є свої особливості у змісті та структурі текстів основних законів, сутності їхніх положень, методиці викладення, використанні понятійного апарату і т.д.

Процес зародження в Україні ідей та поглядів близьких до конституційних в багатьох аспектах є подібним до аналогічних процесів в інших європейських народів, з історією яких сьогодні справедливо пов’язується витворення перших конституцій. Ті ж самі причини та подібні за сутністю умови суспільного розвитку, гостра необхідність на певному етапі суспільного розвитку заміни віджитого феодального ладу, розвиток економічних відносин, торгівлі, розвиток культури, філософії, правових вчень тощо. Особливу роль в цьому процесі відіграла національно-визвольна війна українського народу під проводом Б.Хмельницького та спроба створення на етнографічних українських землях держави нового демократичного типу (свого роду праобразу пізніших національних держав) як наслідку національно-визвольної війни. Виходячи із аналізу змісту, причин та шляхів появи, призначення і т.д., такі відомі вітчизняні документи того часу як Зборівська угода (1649), Переяславські (Березневі) статті (1654), Гадяцький договір Івана Виговського (1658), Коломацькі статті Івана Мазепи (1687), ряд інших “договорів” та “статей (конституції)” того часу, можна назвати не тільки договірними формами регулювання державно-владних відносин, а й своєрідними державними актами перед конституційного характеру. Особливе місце в процесі утвердження в Україні перших політико-правових ідей та поглядів конституційного характеру займає “Правовий уклад та Конституції відносно прав і вольностей Війська Запорозького /.../” 1710 р. (Конституція Пилипа Орлика). Враховуючи те, даний документ формально діяв в 1710-1714 рр. на території Правобережної України (подібно до короткочасності дії окремих перших конституцій), майже однакові умови появи даного документу та перших конституцій, аналіз їхнього змісту, мови викладу, структури та логіки внутрішньої побудови і т.д., визначення дане у свій час Конституції Пилипа Орлика академіком ВУАН М.П.Василенком як “першого конституційного акту в Україні”, видається найбільш вдалим для цього документу.

Розвиток політико-правових ідей та поглядів конституційного характеру в Україні було перервано внаслідок фактичної ліквідації автономії України в складі Московської держави та встановлення на українських землях жорсткого режиму національного та соціального гноблення як з боку Російської імперії, так і з боку Польської держави. Своєрідним початком процесу відродження політико-правових ідей конституційного характеру на українських землях стала

діяльність Кирило-Мефодієвського братства у Києві (1846-47) та Головної Руської Ради у Львові (1848). Від того часу конституційні ідеї в українській політичній та правовій думці пройшли декілька періодів свого розвитку, які є взаємозалежні між собою та тісно пов'язані із історією становлення національної державності українського народу. Цими періодами є: перший - "Відродження політичних та правових ідей конституційного характеру в Україні (середина XIX ст.) та їхній розвиток до 1917 року"; другий - "Розвиток конституційних ідей в українській політичній та правовій думці міжвоєнного періоду (1918-1939)"; третій - "Розвиток конституційних ідей в українській політичній та правовій думці в 50-80-і рр. XX ст."; четвертий - "Розвиток конституційних ідей в Україні після 1990-1991рр.". Запропоновані періоди (етапи) розвитку конституційних ідей в українській політичній та правовій думці у часових рамках загалом відповідають трьом основним періодам ("хвилям") еволюції змісту конституцій та конституційних ідей "світового конституційного процесу" ("старим, новим та новітнім" конституціям).

Значне місце в процесі розвитку конституційних ідей в українській політичній та правовій думці в період від середини XIX ст. і до Першої світової війни займають конституційні проекти Г.Андрузького "Начерк Конституції Республіки" (1850), М.Драгоманова "Вольний союз – Вільна спілка. Проект основания Устава украинского общества"(1884), конституційні ідеї та погляди активістів земського руху (І.І.Петрункевич), Русько-Української Радикальної партії (І.Франко, М.Павлик, Є.Левицький) її "молодого крила" (Ю.Бачинський), Революційної Української Партії (М.Міхновський), зокрема на особливу увагу заслуговує підготовлений її членами конституційний проект "Основний Закон Самостійної України" (1905), а також погляди окремих громадсько-політичних діячів та вчених-правників (М.Грушевського, Б.Кістяківського та інші).

Другий розділ "Конституційні ідеї в українській політичній та правовій думці XX століття" присвячений питанням розвитку конституційних ідей, поглядів, доктрин в Україні в період створення та функціонування українських національних держав -Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки, аналізу практики застосування цих ідей в державотвччих процесах українського народу, а також особливостям розвитку конституційних ідей в українській політичній та правовій думці від часу втрати Україною національно державності і до кінця 80-х років минулого століття.

Перемога Лютневої демократичної революції в Росії (1917) дуже скоро надала соціально-політичним процесам в Україні характеру національної революції та поставила на порядок денний питання про відновлення державної незалежності українського народу. Біля витоків цього процесу стала Українська Центральна Рада (У.Ц.Р.), спочатку як громадсько-політичний орган, а згодом як національний представницький орган, до якого перейшли законодавчі повноваження. Закономірно, що саме в документах (актах) У.Ц.Р. найбільш

повно та концентровано відображено весь спектр розвитку конституційних ідей та поглядів в Україні. Відозва “До українського народу” (09.03.1917), Універсали У.Ц.Р., особливо Третій (07.11.1917) та Четвертий (09.01.1918), закони про вибори до Установчих зборів УНР (16.11.1917), про виключне право Центральної ради видавати законодавчі акти УНР, про утворення Генерального суду (02.12.1917), про прокурорський нагляд на Україні (23.12.1917), про національно-персональну автономію (09.01.1917), про восьмигодинний робочий день (25.01.1918), про адміністративно-територіальний поділ України (06.03.1918), про запровадження української мови у банківській і торговій сфері (24.03.1918) та інші, будучи буквально пройняті духом демократизму, повагою до прав та свобод людини, ідей парламентаризму, інших досягнень європейського конституціоналізму, – закладали добру основу для перетворення України в суверенну, конституційну демократичну державу.

Автор поділяє позицію, що особливе місце серед актів прийнятих У.Ц.Р. зайняла Конституція УНР (Статут про Державний устрій, права і вольности УНР) (29.04.1918). Не дивлячись на ряд недопрацювань, які мали місце в її тексті, роль і значення даного документу для конституційних ідей в Україні є безперечно вагомим. Цей документ увібрав з одного боку позитивний досвід законотворчої діяльності У.Ц.Р., з іншого – кращі надбання тодішнього європейського та американського конституціоналізму; Конституція УНР 1918 р. була однією з перших конституцій “другої хвилі”, які появились на європейському континенті.

З розпадом Австро-Угорської монархії якісно нового імпульсу отримав розвиток конституційних ідей на західно-українських землях. Створена в жовтні 1918 р. Українська Національна Рада (УНРада) з самого початку своєї діяльності проголосила та послідовно дотримувалась курсу на побудову на західно-українських землях конституційної національної української держави, яка мала за кінцеву - об’єднання в єдиній державі з УНР. Про це свідчать такі документи УНРади, як Маніфест (18.10.1918), її відозви “До населення Львова” та “Український народ” (01.11.1918), “Тимчасовий основний Закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії” (13.11.1918), Тимчасовий Закон про адміністрацію ЗУНР (16.10.1918), передвступний договір (Угода про об’єднання ЗУНР і УНР, 03.01.1919), група законів, якими регламентувалась робота Української Національної Ради (про Виділ УНРади, доповнюючий Статут, про спосіб оголошення законів та розпоряджень, про недоторканість членів УНРади, 04.01.1919), а також ряд прийнятих УНРадою після Акту Злуки і перетворення ЗУНР в Західну Область УНР: про основи шкільництва у ЗО УНР (13.02.1919), про право громадянства у ЗО УНР (08.04.1919), Земельний закон для ЗО УНР (14.04.1919), закони про скликання сойму ЗО УНР та про вибори (виборчу ординацію) до сойму ЗО УНР (15.04.1919) та інші. Велике значення для розвитку національної державності та дальшого поступу конституційних ідей в Україні мали документи про об’єднання двох українських держав УНР і ЗУНР в єдиній державі.

Певний зріз суспільного рівня розвитку конституційних ідей та поглядів в Україні того часу, являють собою проекти української конституції, серед яких: проект “Основного державного закону Української Народної Республіки” 1920 р. (т.з проект Правительственной Комісії), “Проект Конституції (основних державних законів) Української Народної Республіки” проф.О.Ейхельмана (1920), “Проект Конституції Української Народної Республіки” д-ра С.Барана(1920), проект закону “Основні права і обов’язки українських громадян” д-ра Т.Галіпа (б.д.), проект “Основ державного устрою Галицької Республіки”, запропонований урядом ЗУНР Найвищій Раді і Лізі Націй 30 квітня 1921 року, авторський проект “Конституції Західно-Української Народної Республіки” проф. Станіслава Дністрянського (1920).

Державне відродження України після Першої світової війни перервали військові агресії 1918-1920 рр. з боку держав сусідів. В результаті останнього, уряди УНР та ЗУНР опинились на еміграції. Побоюючись репресій на еміграції опинилась значна частина українських громадсько-політичних та державних діячів, а також діячів культури, вчених, в т.ч. і правознавців. Українські землі опинились в складі чотирьох держав. В зв’язку з цим, розвиток конституційних ідей в українській політичній та правовій думці, починаючи від середини 20-тих років ХХ-го століття, проходив у досить складних умовах бездержавного існування і фактично складається із декількох, до певної міри незалежних одне від одного, явищ. На погляд автора, українську конституційно-правову думку 20-80-х рр. ХХ ст. варто розглядати як єдність конституційних ідей, що формувалися середовищами: 1) офіційної радянської державної (конституційно-правової) доктрини СРСР (УРСР) та радянських вчених-правознавців на Україні; 2) легального середовища українських політиків, які діяли в умовах конституційних режимів Польщі, Румунії та Чехословаччини (20-30-і роки ХХ ст.); 3) підпільного середовища української політичної опозиції та національно-визвольного руху, насамперед ОУН-УПА в 40-50 роки та дисидентського руху в 60-70-ті роки минулого століття 4) середовища українських вчених-правознавців на еміграції; 5) середовища Державного центру УНР в екзилі. Кожне з цих середовищ по своєму підтримувало і розвивало конституційні ідеї в національній політичній та правовій думці.

Після встановлення на українських землях радянської влади, у Харкові в 1919 році було прийнято Конституцію УСРР на взірець тодішньої Конституції РРФСР 1918 р. Пізніше були Конституції УРСР 1929, 1937 та 1977 років. Автор поділяє думку значної частини українських вчених-правознавців про те, що ці радянські документи були швидше за все “квазіконституціями”, оскільки їхні тексти були перевантажені політичними догмами та декларативними положеннями, серед яких не було місця обов’язковим для конституційної держави інститутам народного суверенітету, парламентаризму, розподілу влади, місцевого самоврядування тощо. На розвиток ідей та поглядів конституційного характеру в середовищі вчених-правознавців на українських землях після встановлення радянської влади, безперечно, вплинув сам перебіг

політичних подій у різні роки існування СРСР. Про це свідчить зміст та характер наукових праць в галузі державного та конституційного права 20-80 років радянських вчених-правознавців Г.В.Александренка, Б.М.Бабія, С.Е.Базилевича, В.Є.Бражнікова, О.І.Буценка, В.М.Корецького, О.Л.Малицького, В.Мірошника, В.Л.Мунтяна, М.І.Палієнка, І.М.Рознатовського, Б.Соколова, О.Стецького, А.П.Таранова та інших.

На еміграції Уряд ЗУНР проіснував до травня 1923 року, а на основі органів державної влади УНР було утворено Державний Центр Української Народної Республіки (ДЦ УНР)(21.11.1920). У своїй діяльності ДЦ УНР протягом сімдесяти років в тою чи іншою мірою намагався підтримати та розвивати конституційні ідеї, працюючи в кінцевому результаті на відновлення незалежної української держави та на забезпечення легітимності (насамперед, із позицій правонаступництва) державної влади в майбутній конституційній українській державі. В 20-30-ті роки минулого століття ДЦ УНР постійно привертая увагу міжнародної громадськості щодо ситуацій навколо України (декларації та заяви Уряду УНР “З нагоди десятиріччя Центральної Ради” (17.04.1927 р.), “У зв’язку з процесом СВУ”(26.05.1930), а також листи (протести) Уряду УНР до Ліги Націй “Про червоний терор на Україні” (09.12.1929 р.), “Про примусову працю в СРСР” (28.09.1932), “Про голод на Україні” (25.09.1933 р.), “Про становище українців в Галичині” (01.02.1931). Після Другої світової війни ДЦ УНР було реорганізовано, зокрема в його структурі було створено Українську Національну Раду (10.04.1948), яка протягом 1948-89 рр. на своїх сесіях розглядала різні питання політичного характеру, звертала увагу світової громадськості на політичних репресіях в Україні в 40-50 роки, на становищі із забезпеченням прав та свобод українців в СРСР в 60-80-ті роки, стан української культури, мови, літератури, на питання відновлення державної незалежності українського народу загалом.

У центрі уваги українських вчених-правознавців на еміграції 20-30-х років минулого століття були як проблеми аналізу національного державного будівництва в Україні періоду УНР-ЗУНР, так і загально-теоретичні проблеми розвитку конституційної держави, основних її інститутів. Українські вчені-правознавці у своїх працях відстоювали права націй на самовизначення та національних меншин на національно-культурну автономію, конституційні права та свободи громадян, парламентаризм та республіканські цінності (Л.Бич, С.Дністрянський, О.Ейхельман, М.Лозинський, В.Старосольський, А.Яковлів). Своєрідним науковим центром середовища українських вчених правознавців на довгі роки став Український Вільний Університет у Празі (з 1945 року у Мюнхені). Після Другої світової війни, увагу українських вчених правознавців на еміграції, все частіше привертає аналіз існуючої на той час радянської державно-політичної системи. У своїх працях вони критикують як радянську правову систему загалом, так і окремі інститути радянського державного права (А.Білінський, Б.Вітошинський, Л.Окіншевич, Ю.Панейко, Л.Ребет, З.Соколюк, Б.Цюцюра, О.Юрченко).

Легальна діяльність українських політичних партій в Галичині, починаючи від середини 20-х років минулого століття, незалежно від їхнього політичного спрямування, була ознаменована чіткими конституційно-правовими позиціями скерованими насамперед на відновлення державної незалежності українського народу, створення єдиної (соборної) демократичної української держави з республіканською формою правління (Українська Радикальна Партія, Українська Народна Трудова Партія, Українське Національно-Демократичне Об'єднання).

Демократичне майбутнє України в рамках конституційної державності було також метою діяльності підпільного середовища української політичної опозиції 20-30-х років минулого століття, зокрема ОУН (програмні документи 1929 р., матеріали III-Збору ОУН (С.Бандери) 1943 р.), українського національно-визвольного руху, який виник під час Другої світової війни - ОУН-УПА, Української Головної Визвольної Ради (Тимчасовий устрій УГВР, 1944 р.), а також дисидентського та правозахисного руху 60-80-тих років ХХ-го ст. (Українська Робітничо-Селянська Спілка, Українська Гельсінська Група, Михайло та Богдан Горині, І.Драч, П.Григоренко, І.Кандиба, С.Караванський, А.Коваль; Ю.Литвин, Л.Лук'янеко, Є.Сверстюк, М.Осадчий, В.Чорновіл та інші).

Основою конституційних ідей в українській політичній та правовій думці протягом всього ХХ ст. в більшості своїй були ідеї, спрямовані загалом на реалізацію українським народом свого невід'ємного права на самовизначення та побудову суверенної, національної, демократичної української держави. Підтвердженням того зокрема були спроби реалізації ідеї створення незалежної української держави в 1917-20 рр. (УНР-ЗУНР), 1939 р. (Карпатська Україна), 1941 р. (Акт 30 червня у Львові) та проголошення державної незалежності України в 24 серпня 1991 року.

У висновках в узагальненому вигляді сформульовано основні положення концептуального характеру, що містяться в обох розділах. Зокрема зазначено:

виникнення перших конституцій та конституційно-правових систем стало наслідком загального процесу заміни відмираючого феодального ладу на більш демократичну систему суспільних відносин (в т.ч. і відносин в сфері державного владарювання), що був обумовлений цілою низкою причин економічного, соціального, культурного та політико-правового характеру. В основу перших конституцій було покладено політико-правові ідеї про соціальну цінність, невідчужуваність та непорушність природних прав та свобод людини, народного суверенітету, розподілу влади, парламентаризму, місцевого самоврядування тощо;

конституційні ідеї, погляди, доктрини та побудовані на них конституції в своєму розвитку пройшли декілька етапів, які найбільш повно знайшли своє відображення в еволюції змісту основних законів держав протягом більш як двохсотрічної історії конституційної держави. Найбільш логічним та

аргументованим є підхід, за яким в історії світового конституціоналізму виділяється три основні періоди еволюції змісту конституцій: перший період – кінець XVIII – початок XX ст.; другий період – 1918-1939 рр.; третій період – від 1945 року (так звані періоди – “старих”, “нових” та “новітніх” конституцій). В основі кожного з цих періодів лежать певні умови, обставини, закономірності розвитку держави, її нормативно-правової системи, процеси демократизації суспільства; для кожного із цих трьох періодів, а відповідно і до трьох груп конституцій, характерним є свої особливості у змісті та структурі текстів основних законів, сутності їхніх положень, методиці викладення, використанні понятійного апарату і т.д.;

враховуючи особливості перебігу суспільно-політичних процесів періоду національно-визвольної війни українського народу 1648-1654 рр. (в контексті загальноєвропейського демократичного поступу на початках переходу від феодалізму до буржуазно-демократичного ладу), а також причини виникнення, зміст та практику застосування вітчизняних політико-правових документів того часу та наступних десятиліть, часом зародження (виникнення) в Україні перших політико-правових ідей та поглядів передконституційного та конституційного характеру варто вважати період від середини XVII ст. – до початку XVIII ст.;

особливе місце в процесі утвердження в Україні перших політико-правових ідей та поглядів конституційного характеру займає “Правовий уклад та Конституції відносно прав і вольностей Війська Запорозького/.../” (Конституції Пилипа Орлика, 1710 р.);

після відродження політико-правових ідей конституційного характеру в Україні (середина XIX ст.), конституційні ідеї в українській політичній та правовій думці пройшли декілька етапів (періодів) свого розвитку, які є взаємозалежні між собою та тісно пов’язані із історією становлення національної державності українського народу. Цими періодами є: 1) відродження політичних та правових ідей конституційного характеру в Україні (середина XIX ст.) та їхній розвиток до 1917 року; 2) розвиток конституційних ідей в українській політичній та правовій думці міжвоєнного періоду (1918-1939); 3) розвиток конституційних ідей в українській політичній та правовій думці в 50-80-і рр. XX ст.; 4) розвиток конституційних ідей в Україні після 1990-1991 рр. Запропоновані етапи розвитку конституційних ідей в українській політичній та правовій думці у часових рамках загалом відповідають трьом основним періодам (“хвилям”) еволюції змісту конституцій та конституційних ідей “світового конституційного процесу” (“старим, новим та новітнім” конституціям). Так, на основі аналізу змісту, внутрішньої структури, методики викладу головних положень, конституційний проект "Основний Закон Самостійної України" (1905) можна відносити до групи документів першої хвилі конституційних ідей та конституцій (так звана група “старих” конституцій), Конституцію УРН 1918 року, конституційний проект С.Дністрянського (проект Конституції ЗУНР 1920 р.) – до групи документів

другої хвилі конституційних ідей та конституцій (так звана група “нових” конституцій), а Конституцію України 1996 року – до “новітніх” конституцій;

розвиток політичних та правових ідей і поглядів конституційного характеру в Україні в період від середини ХІХ – до початку Першої світової війни заклав основи для утвердження (формування) в українському суспільстві двох основних моделей майбутнього України як конституційної держави: автономно-федеративної та самостійно-соборницької (державницької);

конституційні ідеї в Україні періоду існування національних держав 1917-1920 рр.(Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки), загалом відповідали тогочасному рівню розвитку європейського конституціоналізму та мали за мету створення самостійної демократичної української держави

національну конституційно-правову думку 20-80-х рр. ХХ ст. варто розглядати як єдність конституційних ідей, що формувалися середовищами: 1) офіційної радянської державної (конституційно-правової) доктрини та радянських вчених-правознавців; 2) легального середовища українських політиків, які діяли в умовах конституційних режимів іноземних держав, до складу яких входили різні частини українських земель (20-40-і роки ХХ ст.); 3) підпільного середовища української політичної опозиції та національно-визвольного руху; 4) середовища українських вчених-правознавців на еміграції; 5) середовища Державного центру УНР в екзилі;

радянські конституції (в т.ч. і Конституції Радянської України 1919, 1929, 1937, 1978 років) безперечно відіграли свою окрему роль в процесі розвитку конституційних ідей в Україні ХХ століття та суттєво вплинули на процес формування сучасного українського конституціоналізму;

українська конституційно-правова думка (як єдність поглядів та ідей конституційного характеру українських вчених-правознавців, громадських та політичних діячів, а також політико-правових доктрин конституційного характеру українських політичних партій, рухів, громадських організацій і т.д.) є невід’ємною складовою частиною європейської політичної та правової думки і у своєму розвитку пройшла всі основні (загальновизнані у юридичній науці) етапи, характерні для загального процесу еволюції змісту конституційних ідей та конституцій;

в центрі конституційних ідей української політичної та правової думки всього ХХ ст. лежали ідеї природного права українського народу на самовизначення та потреба побудови суверенної, національної, демократичної української держави.

Основні положення дисертаційного дослідження викладено в наступних публікаціях автора:

1. Стецюк Н. Конституція України як нормативно-правовий акт та політичний документ (до характеристики властивостей) // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ: Збірник / Гол.ред. В.Л.Регульський.- Львів:

Львівський інститут внутрішніх справ при НАВС України, 2000.- № 1. С.263-268.

2. Стецюк Н. Права людини в конституційних проектах українських вчених, громадських діячів, політичних партій та рухів першої чверті ХХ століття // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ: Збірник/ Гол.ред. В.Л.Регульський.- Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при НАВС України, 2000.- № 2. С.58-64.

3. Стецюк Н. Місцеве самоврядування в конституційно-правових доктринах в Україні другої пол. ХІХ - поч. ХХ століть // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ: Збірник / Гол.ред. В.Л.Регульський.- - Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при НАВС України, 2002.- № 1. - С. 249-255.

4. Стецюк Н. Акти конституційного характеру та проекти Конституцій Західно-Української Народної Республіки // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ: Збірник / Гол. ред. В.Л.Ортинський.- Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при НАВС України.- Вип. 3.- 2002. - С.154-162.

5. Стецюк Н. Права та свободи людини в конституційному проекті “Основний Закон “Самостійної України” Спілки народу Українського” (1905р.) // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Право”. Острог.: НаУ“ОА” 2002.- С.109-115.

6. Стецюк Н. До питання утвердження демократії в Україні та проблеми побудови правової держави (конституційно-правові аспекти) // Problemy stosowania Konstytucji Ukrainy i Polski. Zeszyty naukowe. Wyższa Szkoła Administracji i Zarządzania w Przemyslu, nr.12. - Przemysl, 2003. - S.83-92.

7. Стецюк Н. Конституційні характеристики України за Основним Законом держави 1996 року // Проблеми державотворення і захисту прав людини. Матеріали УІІ регіональної науково-практичної конференції. 13-14 лютого 2003 р. м.Львів.- Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2003.- С 183-184.

АНОТАЦІЇ

Стецюк Н.В. Конституціоналізм в українській політичній та правовій думці (середина ХІХ ст. - кінець 80-х років ХХ ст.). - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 - теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. - Київський національний університет імені Тараса Шевченка. - Київ, 2003.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню процесу зародження та розвитку конституціоналізму в українській політичній та правовій думці. У ній подається загальна характеристика еволюції змісту конституційних ідей та конституцій (ХУІІІ-ХХ ст.), причини та обставини виникнення перших політичних та правових ідей і поглядів конституційного характеру в Україні,

періодизація їхнього розвитку. Детально розглядаються особливості розвитку конституціоналізму в українській політичній та правовій думці в період від сер.ХІХ ст. до початку Першої світової війни, аналізується теорія і практика конституціоналізму періоду УНР-ЗУНР, розвиток конституційних ідей в 20-40-их роках ХХ-го століття та спроби їх реалізації в практиці державотворення, а також розвиток конституційних ідей після Другої світової війни. Акцентується увага на те, що протягом всього ХХ ст. основу конституційних ідей в українській політичній та правовій думці складала положення про право українського народу на самовизначення та необхідність побудови суверенної, національної, демократичної української держави; підкреслюється, що українська конституційно-правова думка у своєму розвитку пройшла всі етапи, характерні для загального процесу еволюції змісту конституційних ідей та конституцій.

Ключові слова: конституційні ідеї, конституція, конституціоналізм, історія української політичної та правової думки, УНР, ЗУНР, Карпатська Україна, УРСР, Україна.

Стецюк Н.В. Конституціоналізм в української політичної і правової думки (середина ХІХ в. - кінець 80-х років ХХ в.). - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 - теория и история государства и права; история политических и правовых учений. - Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, - Киев. 2003.

Диссертация посвящена комплексному исследованию процесса возникновения и развития конституционализма в украинской политической и правовой мысли.

В работе рассматриваются социальные и политико-правовые условия возникновения первых конституций, в основу которых было положено учение о ценности естественных прав человека, идеи распределения власти и парламентаризма, независимого судопроизводства, местного самоуправления. Особое внимание обращено на эволюцию содержания конституций и конституционных идей. Автор разделяет мнение о том, что в истории мирового конституционализма наиболее рельефно отражаются три основных периода эволюции содержания конституционных идей и конституций: первый период - конец ХVІІІ - начало ХХ вв.; второй - 1918-1939 гг.; третий - после Второй мировой войны (так называемые три "волны" развития конституционных идей и конституций). В работе отмечается, что процесс возникновения в Украине первых политико-правовых идей конституционного характера (в частности Конституция Пилипа Орлика 1710 г.) во многом имеет сходство с аналогическими процессами в других европейских странах. При этом подчеркивается, что в своем развитии украинская конституционно-правовая мысль прошла все известные сегодня этапы развития конституционных идей и конституций.

В диссертации уделено внимание исследованию процесса возрождения политико-правовых идей конституционного характера в Украине, отраженных в деятельности Кирило-Мефодиевского братства в Киеве (1846-47) и Головной Русской Рады во Львове (1848). Значительное место в процессе развития конституционных идей в украинской политической и правовой мысли в период до Первой мировой войны занимают конституционные проекты Г. Андрусского (“Начерк Конституции Республики”, 1850) и М. Драгоманова (“Вольный Союз. Проект основания Устава украинского общества”, 1884), конституционные идеи и взгляды деятелей земского движения (И. Петрункевич), Русско-Украинской Радикальной Партии (И. Франко, М. Павлык, Е. Левицкий), Революционной Украинской Партии (М. Михновский), конституционные взгляды отдельных общественно-политических деятелей и ученых-правоведов (М. Грушевский, Б. Кистякивский и др.). Особое место в работе занимает исследование конституционного проекта “Основного Закона Самостийной Украины” (1905), который, по мнению автора диссертации является классическим примером первого периода развития конституционных идей и конституций.

В период 1917-1920 гг. конституционные идеи украинской политической и правовой мысли были частично реализованы в практике государственного строительства Украинской Народной Республики и Западно-Украинской Народной Республики. Спектр развития украинского конституционализма того времени прежде всего отражается в конституционном законодательстве УНР-ЗУНР (Универсалы Украинской Центральной Рады, законы УНР о выборах в Учредительное собрание, о национально-персональной автономии, об административно-территориальном делении, Акте Злуки и др.) и, в частности в их конституциях (“Конституции УНР - Статуте о государственном устройстве, правах и свободах УНР” от 29.04.1918 г. и “Временном Основном Законе о государственной независимости украинских земель бывшей австро-венгерской монархии” от 13.11.1918 г.). Автор исследования разделяет мнение о том: что Конституция УНР 1918 г. относится к группе документов второй “волны” конституционных идей и конституций.

После падения украинских национальных государств (УНР-ЗУНР), по мнению автора, украинскую конституционно-правовую мысль (20-80 гг. XX вв) следует рассматривать как единство конституционных идей представленных (сформулированных) следующими общественными образованиями: 1) средой официальной советской государственно-правовой доктрины и советскими учеными-правоведами; 2) легальной средой украинских политиков, которые действовали в условиях конституционных режимов иностранных государств в составе которых пребывали в разные годы отдельные части украинских земель; 3) подпольной средой украинской политической оппозиции и национально-освободительного движения (ОУН, УПА, УГВР); 4) средой украинских ученых-правоведов в эмиграции (УВУ, УВАН); 5) средой Государственного центра УНР в эмиграции.

В работе акцентируется внимание на том факте, что на протяжении всего XX в. основу конституционных идей в украинской политической и правовой мысли составляли взгляды о необходимости реализации украинским народом своего права на самоопределение и построение суверенного, демократического, национального украинского государства.

Ключевые слова: конституционные идеи, конституция, конституционализм, история украинской политической и правовой мысли, УНР, ЗУНР, Карпатская Украина, УССР, Украина.

Stetsyuk N. B. Constitutionalism in Ukrainian Political and Juridical Perception (mid XIX – end of 80's XX centuries). – Handwritten.

The dissertation thesis for the Candidate of Juridical Sciences, speciality: 12.00.01 – Theory and History of State and Law; History of Political and Juridical Studies. – The Taras Shevchenko National University in Kyiv, - Kyiv, 2003.

The thesis is dedicated to complex investigation of the process of initiation and development of constitution studies in Ukrainian political and juridical perception. General characteristic of the evolution of the content of constitutional ideas and the Constitutions of XVIII – XX centuries are the matter of the analysis as well as the reasons and circumstances of the attempts to make first systematizations of their development. The peculiarities of the development of the constitutionalism in Ukrainian political and juridical perception within the period between the middle of the XIX till the beginning of the World War I is a subject of detailed research together with the analysis of theory and practice during the UNR-WUNR Constitutionalism period, the development of the ideas in the 20's of the XX century with the attempts of their realization in state building practice. The development of constitutional ideas after World War II is explored too. The major concern is paid to the fact that throughout the XX century the basis of the constitutional ideas in Ukrainian political and juridical perception made up the statements about the Ukrainian people's right for independence and the need to create sovereign, national, democratic Ukrainian State; it is also underlined that Ukrainian political and juridical perception is its development went through all stages characteristic for general process of the evolution of constitutional ideas and constitutions.

Key words: constitutional ideas, constitution, constitutionalism, history of Ukrainian political and juridical perception, UNR, WUNR, Carpathian Ukraine, UkrSSR, Ukraine.